

References

1. Archazhnykova L. H. Professyia – uchytel muzyky / L. H. Archazhnykova. – M.: Prosveshchenye, 1984. – 111 s.
2. Haluziak V. M. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv u konteksti osobystisno zoriientovanoho pidkhotu / V. M. Haluziak // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seria : Pedahohika i psykhohihiia : Zb. nauk. prats. – Vypusk 42. – Ch.2. / Redkol. : V. I. Shakhov (holova) ta in. – Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 2014. – S. 162-169.
3. Kabalevskiy D. B. Osnovnye prynsyipy u metody prohranny po muzyke dlia obshcheobrazovatelnoi shkoly / D. B. Kabalevskiy // Prohranna po muzyke dlia obshcheobrazovatelnoi shkoly. 1-3 klassy. – M., 1983. – S. 3-30.
4. Frytsiuk V. A. Profesiyni samorozvytok maibutnoho pedahoha : monohrafiia / V. A. Frytsiuk. – Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 2016. – 364 s.
5. Frytsiuk V. A. Kreatyvnist uchytelia muzyky: diahnozyka ta rozvytok : navch.-metod. posibnyk dlia maibutnikh uchyteliv / V. A. Frytsiuk. – Vinnytsia : TOV firma «Planer», 2013. – 140 s.
6. Frytsiuk V. A. Hotovnist do profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia: navchalno-metodychnyi posibnyk / V. A. Frytsiuk. – Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 2016. – 175 s.

УДК 159.922.6:37.013.77

ПАРТНЕРСТВО ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

І. Л. Холковська

У статті зазначається необхідність надання пріоритету особистісно-орієнтованій моделі, яка спрямована на подолання моносуб'єктності навчально-виховного процесу, зміцнення позицій діалогічності стосунків у процесі взаємодії викладача і студентів. Діалогічна взаємодія розглядається в статті як процес взаємовпливу викладача і студента з метою їх розвитку і саморозвитку на основі відкритої міжособистісної позиції, діалогічного розуміння як спільного пошуку ціннісно-смыслових зв'язків. У статті розкрито зміст чинників, що обумовлюють адекватність і пріоритетність партнерства у ЗВО: відповідність новим завданням виховання і освіти, сучасним тенденціям розвитку суспільства, домінування партнерства серед інших форм діалогічної взаємодії, таких як персоналізоване посередництво, тьюторство, консультування. Підкреслено, що партнерство для особистості пов'язане з самовизначенням у спільній діяльності, усвідомленням своєї самоцінності і цінності іншого.

Ключові слова: партнерство, інноваційна діяльність, діалогічні стосунки, суб'єкти освітнього процесу, викладач, студент.

PARTNERSHIP AS AN INNOVATIONAL FORM OF DIALOGUE INTERACTION OF THE TEACHER AND STUDENTS – FUTURE MANAGERS

I. L. Kholkovska

The article points out the need to give priority to a person-oriented model, which is aimed at overcoming the monologism of the educational process, strengthening the position of dialogic relations in the process of interaction between the teacher and students. Dialogical interaction is considered in the article as a process of mutual influence of the teacher and student in order to develop them and self-development on the basis of open interpersonal position, dialogical understanding as a joint search for value-semantic connections. The article describes the content of factors that determine the adequacy and priority of partnership in higher education: compliance with new education and education objectives, modern trends in the development of society, the dominance of partnership among other forms of dialogue interaction, such as personalized mediation, tutoring, counseling. It is emphasized that the partnership for an individual involves self-determination in a joint activity, an awareness of one's own self-worth and the value of another.

The partnership in the article is described as an innovative form of interaction, since it is based on the following principles: equality, voluntariness, equality, complementarity of participants in the educational process. taking into account the mechanisms of self-development of a person, the partnership puts the student in an active position that allows him to realize individual development; Assuming a wide range of strategies for cooperation between the teacher and the students, it involves the separation of the right of choice and responsibility for decision making, which allows them to participate equally but differently in the design, organization and implementation of activities that lead them to personal development.

Key words: partnership, innovative activity, dialogical relations, subjects of educational process, teacher, student.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень, присвячених проблемі способів взаємодії освітніх суб'єктів у ЗВО, свідчить, що рівноправні і збалансовані стосунки викладача і студентів за умов партнерських відносин є найбільш сприятливими для особистісно-професійного становлення майбутніх

фахівців у сфері менеджменту. По-перше, вони відповідають сучасній парадигмі розвитку освіти, яка ґрунтується на ідеях гуманізації і гуманітаризації. Партнерство відображає суб'єкт-суб'єктний характер стосунків викладача і студентів, розвиток яких обумовлений відмовою від науково-педагогічної зарозумілості, переходом від дискурсивного академічного викладу змісту освіти до побудови «живого» знання. По-друге, партнерська взаємодія у діаді «викладач – студент» відповідає сучасним тенденціям розвитку суспільства, в якому все більшого поширення набуває орієнтація на інноваційний тип навчання. Традиційні інформаційно-репродуктивні методи освіти суперечать тенденціям громадського розвитку, орієнтованого на інші актуальні завдання й пріоритети. Для їх досягнення в усіх сферах громадського життя окрім освітньої створюються інші засоби і види діяльності, змінюються ключові цінності. Це протиріччя багато в чому пояснює невідповідність суспільства до зіткнення з новими ситуаціями соціального життя, неготовність своєчасно реагувати на виникаючі економічні, політичні, екологічні проблеми [4].

У сучасних умовах потрібне інше освітнє середовище, інші екзистенційно-комунікативні складові процесу навчання, що орієнтують майбутніх фахівців з менеджменту на гармонійний союз з середовищем, реалізацію свого індивідуального потенціалу як суб'єктів міжособистісних стосунків, на творчість і неформальні вміння вести роботу з людьми. Набувати їх можна тільки в процесі такої ж реальної взаємодії в умовах відмови від стосунків патерналізму у вищій школі і звернення до відносин партнерства між викладачем і студентами.

Становлення партнерських стосунків знаходиться в площині інноваційної освітньої діяльності у системі вищої професійної освіти, передусім, інноваційної діяльності викладача, тому партнерство можна віднести до інноваційної форми взаємодії. Це обумовлено тим, що інноваційна діяльність знаходить своє відображення не лише в розробці і введенні нових освітніх технологій, але і в нових способах встановлення відносин між учасниками навчально-виховного процесу. Сучасне розуміння поняття «інноваційна діяльність», представлене в спеціальній літературі, дозволяє виявити її спрямованість на розвиток нових форм стосунків у діаді «викладач – студент»: «інноваційна діяльність – одне з основних понять педагогічної інноватики, що вивчає процеси розвитку школи і ЗВО, пов'язані зі створенням нової практики освіти» [5, с. 37]. У 90-і роки проблема педагогічних інновацій вивчалася за декількома напрямками: інноваційні моделі навчального процесу в сучасній зарубіжній педагогіці (М. Кларін), управління інноваційними процесами в освіті (В. Кваша, І. Конопліна), основи теорії інноваційних процесів у сфері виховання (С. Юрченко), проблема ставлення викладачів до нововведень (К. Ангеловські), структура інноваційного процесу в освітній установі (М. Поташник, О. Хомерікі), проблема підготовки вчителя до інноваційної діяльності (В. Кремень), теорія і практика організаційно-методичного забезпечення інноваційного розвитку вищої педагогічної освіти (В. Бордовський), теоретичні основи становлення і розвитку інноваційних освітніх систем (А. Саранов). У деяких дослідженнях зроблені спроби виокремити як інноваційний напрям педагогіку спілкування (І. Риданова), характеризуючи її як інновацію другого типу (відповідно до двох основних типів нового: 1. Абсолютно нове відкриття досі невідомої істини. 2. Нове як сплав старого, традиційного і нового).

Мета статті: на основі аналізу психолого-педагогічної літератури показати значущість партнерства як інноваційної форми діалогічної взаємодії для організації продуктивних особистісно-розвивальних відносин між викладачем і студентами – майбутніми менеджерами.

Вивчаючи інноваційні процеси в освіті, вчені доходять висновків про їх багатоаспектність. Дослідники зазначають перманентний, стійкий характер інноваційної діяльності; її неревольюційність, тобто включення нового в щось, що вже склалося в житті і культурі; елемент парадоксальності; інтегральність, цілісність, які виявляються в новизні філософсько-педагогічних і психолого-педагогічних підходів, концептуальності педагогічних ідей при розробці цільового, змістового і процесуального компонентів освіти в освітньому закладі; соціально-філософський характер інноваційних процесів: прагматичний аспект, що знаходить своє відображення в розумному поєднанні інноваційного пошуку і прагматичної постановки завдань розвитку; інноваційний формалізм, суперечливість інновацій [5], [7], [10], [13], [15].

Основою інноваційного процесу є поняття інноваційної діяльності як метадіяльності, що змінює рутинні компоненти репродуктивних видів діяльності [7, с.12]. Вона спрямована на організацію навчання у ЗВО як інноваційного, зверненого до зміни типу стосунків між тими, хто навчає, і тими, хто вчиться. Інноваційне навчання у ЗВО передбачає організацію самостійної діяльності студента і взаємодії з викладачем у процесі навчання. Воно дозволяє забезпечити процес самостійної побудови схеми орієнтованої основи дій. При цьому одночасно досягається високий рівень мотивації навчання, що є найважливішою умовою включення студентів у самостійну творчу діяльність з високим рівнем прояву активності інтелектуальних, емоційних і вольових сфер психіки. Стратегія інноваційного навчання передбачає мобілізацію всіх соціальних, комунікативних резервів організації і самоорганізації навчання.

Успішність інноваційного навчання у ЗВО обумовлена дидактичними особливостями педагогічних інновацій. Технологічний аспект пов'язаний з впровадженням і способами використання нововведень у навчанні і відіграє істотну роль у забезпеченні ефективності інноваційного процесу.

Не менше значення мають особистий досвід викладача, його культура, професійні можливості при освоєнні інноваційної ідеї. До особистісних чинників ми відносимо зацікавленість і підготовленість викладача до зміни своєї діяльності в нових умовах, залученість до процесу навчання-спілкування, значну орієнтацію на дії і поведінку студента, поінформованість про нові дидактичні знахідки світової педагогіки, включеність у наукові дослідження, креативність викладача при відборі навчального матеріалу і його оновленні, розумне поєднання традиційних та інноваційних засобів навчання, вибіркового характеру впровадження дидактичних нововведень. Усі вони орієнтовані на конкретного студента, спрямовані на його стимулювання до творчої активності і самостійного пошуку знань і, відповідно, ведуть до зміни вимог до особистості викладача, його педагогічної культури [11].

У дослідженні В. Юрченко відзначається, що характеристика педагога як новатора включає готовність до цілеспрямованого пошуку і введення у свою діяльність конструктивної новизни, високий інтелектуальний і творчий потенціал, критичне ставлення до дійсності, прагнення до її рефлексії, пошук альтернативи в професійній діяльності [14].

Всі ці характеристики є складовими інноваційної поведінки викладача, в якій виявляється особистісне ставлення суб'єкта до змін, що відбуваються [12]. Дослідники інноваційних процесів дійшли висновку, що проблема готовності викладача до інноваційної діяльності пов'язана з мотиваційно-творчою спрямованістю особистості (допитливість, прагнення до творчих досягнень, до самовдосконалення) і креативністю (В. Лазарєв, В. Стадник, А. Хуторський). Інноваційна поведінка відображає високий рівень розвитку індивідуалізації, самоактуалізації. Вона передбачає відкритість педагога культурі і суспільству, прагнення змінити дійсність, визначити проблеми і способи їх вирішення. Здійснення інноваційної поведінки вимагає подолання віджилих стереотипів, модифікації позицій, установок, усвідомлення і освоєння нових педагогічних функцій, на яких заснована інноваційна діяльність викладача. Незважаючи на всі нововведення, з погляду педагогічних технологій, першою особою у вищій школі ХХІ століття залишається педагог, функції якого змінюються і ускладнюються [12].

Дослідники педагогічної науки вважають, що освіта в особі педагога несе відповідальність: «за формування готовності майбутніх фахівців брати участь у змінах, що відбуваються; за набуття вмінь включення в складні системи комунікації і кооперації з метою розв'язання конкретних проблем; за формування здатності обирати і самостійно вибудовувати свою індивідуальну освітню траєкторію» [15, с. 50].

Оптимальним типом взаємодії викладача і студентів-майбутніх менеджерів у системі вищої педагогічної освіти вважається такий, за якого: активність студентів не регламентується тільки репродуктивною діяльністю; студентам пропонуються способи організації їх діяльності на основі інноваційних технологій; сформована психологічна і практична готовність викладача до сприйняття і врахування в освітньому процесі індивідуальної своєрідності особистості кожного студента; система спілкування побудована з високим рівнем свідомості і самооцінки [10].

Зміна стосунків у системі «викладач – студент» розглядається як головна умова, що забезпечує принципову модернізацію моделі вищої школи, її вільний розвиток. Форми взаємодії, в основі яких саморозвиток обох сторін, стають пріоритетом вищого навчального закладу, адже саморозвиток є рушійною силою розвитку особистості: «Те, що навіюється нам іншими, завжди менш міцне, ніж те, що набуто власними зусиллями. Знання, отримані завдяки праці, стають надбанням, повною власністю» [4, с.164].

З думкою англійського мораліста С. Смайла згоден сучасний науковець А. Хуторський, який вважає, що для молодшої людини у віці 16-20 років вже «принизливо залишатися учнем, якого вчать» [13, с.113]. Студент має самостійно вивчати щось під керівництвом своїх наставників. Звідси витікає, що роль викладача полягає в тому, щоб побудувати такі лінії взаємодії, які при педагогічній підтримці, що спирається на внутрішні джерела студента, забезпечують розвиток здатності до самоорганізації. Привчання до самостійності, спрямування, а не повідомлення, надихання, а не наказ, – ось лінії взаємодії, що допоможуть формуванню прагнення до саморозвитку. Вони не відповідають стосункам, що традиційно знаходяться у межах схеми «той, хто вчить – той, кого вчать». У цьому випадку педагог – «оператор дидактичних засобів», носій інформації, яку він передає, і при цьому несе відповідальність за те, щоб студент захопив її за собою. Викладач веде студента стежкою знань, відбирає зміст курсу, що читається, розробляє технологію проведення різних форм занять, обліку і контролю знань, прагне підтримувати інтерес до навчання, створює педагогічні ситуації, умови для плідної підготовки до занять. Проте оволодіння знаннями саме по собі не гарантує появи у студентів професіоналізму. Навіть пропонуване перенесення акценту з інформаційного компонента навчання на аналітичний за допомогою використання

пошуково-дослідницьких методів усередині традиційної схеми є паліативним, оскільки не дозволяє набути навичок самостійності, вміння орієнтуватися в новій інформації, що постійно поступає, не розвиває здатності вчитися. У зв'язку з цим, характерну особливість схеми – активна позиція викладача і пасивна, виконавська студентів – пропонується замінити партнерством, «співпрацею, в якій педагог є організатором, керівником і наставником студента в його власному, нічим не обмеженому саморозвитку» [8, с.229]. Перетворення викладача і студента на суб'єктів освіти веде до зміни суті їх діяльності, підвищення її ефективності. Якщо при екстенсивному навчанні всі процеси заздалегідь розписані і зумовлені, то в нових умовах виникає необхідність самостійно прокладати шлях, що ускладнює процес, але позбавляє його формалізму.

Проблему пошуку оптимальної моделі педагогічної взаємодії пов'язують також з новими завданнями освіти і виховання у вищій школі, що змінюються відповідно до нових вимог до особистісних і професійних якостей людини, форм її поведінки, складу мислення. До таких завдань належить формування діяльнійшої людини, яка вміє будувати ефективні комунікації, здатна ставити реальні цілі і досягати їх цивілізованими способами. Вони вимагають нових форм взаємовідносин студента і викладача як незалежних осіб зі своїми цілями та інтересами, часто суперечливими, іноді конкуруючими. Такою адекватною формою є стосунки партнерства, що в сучасних умовах соціально-економічного розвитку наповнюється новим соціальним і психолого-педагогічним змістом.

Партнерство – феномен, що досить широко представлений у таких галузях, як економіка, психологія, соціальна філософія. Економіка розглядає партнерство як етичний початок і як організаційний принцип. Воно передбачає визнання взаємозалежності і солідарності в соціальному контексті, а також визнання різного роду соціальних інтересів окремих суспільних груп і, як наслідок, надання їм права брати участь у політичних і економічних процесах, в ухваленні управлінських рішень. Партнерство покращує трудові стосунки і психологічний клімат на підприємствах. В результаті службовці виявляють більше розуміння проблем підприємства, вони більш активні в підвищенні продуктивності і розподілі прибутків. Зростання ролі соціального партнерства веде до зміни традиційних колективних переговорів на спільні консультації між профспілками і підприємцями [6].

Соціальне партнерство будується на певних фундаментальних принципах і нормах, на добровільності визнання партнерами один одного як учасників суспільних відносин. Вирішальним у стосунках соціального партнерства виступає чинник взаємної корисності. Ці відносини передбачають взаємну зацікавленість сторін, повагу і врахування інтересів партнерів. Вони будуються на принципах довіри, поваги, доброзичливості, рівності, свободи вибору. Передбачається обопільна відповідальність за загальну справу, обов'язковість виконання досягнутих домовленостей і системність виконання прийнятих у межах соціального партнерства угод, домовленостей і рішень. Відносини характеризуються безкорисливістю і солідарністю, формальні моменти в них явно переважають неформальні, що полегшує взаємодію, спілкування, нівелюючи особисті симпатії, антипатії, неприйняття [11].

Таким чином, партнерські стосунки мають у своїй основі, окрім усвідомлення спільності мети і наявності волі до її досягнення, вміння зрозуміти іншого, знайти те загальне, що допоможе суб'єктам взаємодії, використовуючи можливості обох сторін, діяти цивілізовано, розумно, для загального блага.

У педагогіці термін «партнерство» починає активно використовуватися на хвилі інновацій 80-х років минулого століття. Найважливіші умови педагогічної співпраці позначені як: особистісна взаємодія вчителя і учня, самостійна активність учня; гуманізація педагогічного процесу. Відповідно до педагогіки співпраці, ідеї якої були проголошені педагогами-новаторами (Ш. Амонашвілі, І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов), учень є суб'єктом своєї навчальної діяльності. Суб'єкт-учитель і суб'єкт-студент повинні діяти разом, бути співтоваришами, партнерами, складати союз більш зрілого і досвідченішого з менш досвідченим, але таким, що володіє перевагами молодості. У стосунках студент – студент партнерство як співучасть є однією з форм реалізації співпраці разом із співдружністю, співпереживанням, співтворчістю, співуправлінням [8].

Побудова педагогічного процесу на принципах діалогу як психологічно рівноправного партнерства педагога і вихованців є необхідною умовою реалізації особистісного підходу та розвитку творчого потенціалу особистості [1, с. 34].

Діалогізація педагогічної взаємодії полягає у переході від монологічної до діалогічної стратегії взаємин викладачів зі студентами, трансформації суперпозиції викладача і підпорядкованої позиції студента в особистісно рівноправні позиції партнерів спільної діяльності [2, с. 34].

У міру того, як спілкування починає займати значне місце в структурі педагогічної діяльності, поняття «партнер» і «партнерство» стають звичними педагогічними термінами. Так, Н. Старовойтенко, розглядаючи питання про зміст і специфіку спілкування, пропонує вважати партнерство однією з умов оптимального спілкування в педагогічній діяльності [11].

Партнерство, згідно з дослідженням В. Юрченко, характеризується як вища форма педагогічної взаємодії при вирішенні творчих завдань. У системі форм, що послідовно циклічно поновлюються, їй передують: введення в діяльність, розподілені між учителем і учнем дії, імітовані дії, підтримані дії, дії, що саморегулюються, самоорганізовані дії. У міру просування від однієї форми до іншої змінюється рівень її самоорганізації, способи спілкування, зростає свобода того, хто навчається, в прийнятті цілей діяльності, а також у висуненні нових. Таким чином студент поступово перетворюється на ініціативного партнера. Здатність до партнерства виступає як показник набуття самостійності, розвитку продуктивності особистості і вищих форм її самоорганізації [14].

О. Коханова визначає партнерство як один з підходів до того, хто навчається, заснований на взаємодії вчителя і учня [6]. Вона зазначає, що партнерство передбачає використання інноваційних педагогічних технологій, таких як: технологія комунікативного навчання іншомовній культурі (Є. Пассов), технологія перспективно-випереджального навчання з використанням опорних схем при управлінні, що коментується (С. Лисенкова), технологія рівневої диференціації (Г. Селевко). Американський соціальний психолог К.Томас, визначаючи індивідуальні характеристики поведінки в конфлікті, описує партнерство як стратегію поведінки з орієнтацією на врахування інтересів і потреб партнера на відміну від протилежної стратегії – конкуренції. Партнерство, за трактуванням К. Томаса, – це стратегія згоди, пошуку і примноження спільних інтересів [14].

Останні дослідження педагогів пропонують розглядати партнерство в контексті особистісно орієнтованої освіти. В. Кремень зараховує партнерство до принципів педагогічної взаємодії разом з гуманістичною спрямованістю, творчістю, емоційною залученістю [12]. В. Стадник, досліджуючи основи проектування і застосування особистісно-розвивальних прийомів, описує ситуацію розвитку особистості, під якою варто розуміти цілісну систему умов, що запускає механізм особистісного розвитку. Одна з підструктур особистісно-розвивальної ситуації – міжособистісне партнерство, кроками проектування якої є вікова програма соціалізації дитини; вибір моделей партнерства і співпраці, адекватних віковим колізіям; експлікація «Я» через комунікативний аспект різних видів діяльності; виявлення досвіду в процесі досягнення колективних цілей [10]. В. Галузяк серед психолого-педагогічних умов розвитку особистісно-професійної зрілості студентів виокремлює: переорієнтацію навчання з монособ'єктної на полісуб'єктну модель суб'єктного розвитку майбутніх фахівців; приведення логіки освітнього процесу у відповідність з логікою послідовного становлення і розвитку суб'єктної позиції студентів; полісуб'єктний характер взаємодії між усіма учасниками педагогічного процесу; діалогізацію як перехід від монологічної до діалогічної стратегії педагогічної взаємодії [3, с. 169].

Концепція партнерства в навчанні, розроблена А. Хуторським, полягає в допомозі студентам у навчанні самостійного здобуття знань. Модель навчання має три параметри: контроль вибору цілей навчання, тип навчальної ситуації, що визначається джерелом змісту навчання, підхід до навчання. Відповідно до цих параметрів партнерство займає проміжне положення між концепцією навчального процесу, де центральне місце відводиться викладачеві, і концепцією навчання, орієнтованого на студента. Партнерство як підхід, на відміну від самоорієнтованого навчання, передбачає поділ права вибору між викладачем і студентом, причому не завжди рівного. Приймаючи ідею партнерства, викладачі можуть, на думку А. Хуторського, допомогти студентам «рухатися за напрямом самоорієнтації» [13]. Завдання викладачів (як партнерів студентів у процесі набуття знань) – допомогти їм переглянути навчальний процес, визначити джерела навчання, визнати наявність численних, майже необмежених можливостей отримання знань і розвинути необхідні для цього навички, щоб досягти більшої ефективності у самоорієнтованому навчанні.

Отже, існують різні погляди на таке явище, як партнерство. Але так чи інакше, вони пов'язані з проблемою встановлення нових стосунків між учасниками освітнього процесу. Запропонований аналіз спеціальної літератури дозволяє стверджувати, що партнерство є пріоритетною і найбільш адекватною формою взаємодії між викладачем і студентом у закладі вищої освіти, особливості прояву якої відображені в теоретичній моделі партнерства.

Системотворчою ідеєю для розробки моделі партнерства є ідея діалогу як рівноправної взаємодії особистостей, в основі якого – міжособистісні взаємовідносини, стосунки людей як вільних, неповторних суб'єктів. Специфіка партнерства визначається самим терміном «співучасть», який передбачає часткову тотожність і нетотожність. Брати участь – означає бути частиною процесу і діяти. Реалізація цих дій передбачає ідентифікацію як адаптацію особистості до соціуму за допомогою засвоєння нею соціальної ролі партнера і автономність як становлення індивідуальності завдяки розвитку здібностей, що забезпечують успішне оволодіння різними видами діяльності і спілкування. Вміння будувати стосунки на основі злиття цих двох цінностей веде до спільної навчальної діяльності, дружньої взаємодії викладача і студента як автономних осіб, що працюють над досягненням спільних цілей, маючи право на своєрідність, неповторність, на самостійність у виборі освітньої траєкторії. Таким чином, термін «партнерство» для

викладача і студента пов'язаний з самовизначенням у спільній діяльності, усвідомленням своєї самоцінності та цінності іншого.

Ця мета партнерства корелює з найголовнішою особливістю студентського віку (18-25 років), яка полягає в усвідомленні людиною своєї індивідуальності, неповторності, в становленні самосвідомості і формуванні «образу Я» (І. Кон), що актуалізує прояв найважливіших і часто суперечливих потреб юнацького віку – в спілкуванні, самоті, досягненнях та ін. [11].

Щоб визначити особливості партнерства, варто звернутися також до розгляду інших форм діалогічної взаємодії з погляду діяльності і тих ролей, які викладач і студент виконують у цій діяльності. На сучасному етапі освіти у вищому освітньому навчальному закладі в цьому плані заслуговують на увагу персоніфіковане посередництво, тьюторство, консультування.

На посередницьку діяльність педагога звертається увага у дослідженнях, присвячених ролі особистості вчителя, його професійній майстерності. «Педагог – посередник між предметом, який викладає, і наукою, драмою ідей і драмою людей науки» [12]. На думку В. Зінченко, посередник як транслятор програми, стандарту освіти, підручника може перетворюватися на актора, що персоніфікує інституалізоване знання, обрамляючи його життєвим контекстом. Персоніфіковане посередництво істотно збільшує коефіцієнт довіри до педагога і до того, що він повідомляє.

Загальним місцем перетину вказаних форм взаємодії з партнерством є принцип діалогічності як основа для досягнення цілей розвитку особистості, педагогічної допомоги, підтримки. Головним структурним завданням викладачів стає орієнтація на конкретну людину, а не на навчальний план. Усі форми, включаючи партнерство, можуть бути представлені як відповідний набір освітніх послуг для студента як споживача в галузі освіти. Проте партнерство має істотну відмітну характеристику: воно є стратегією навчання. Це пов'язано з тим, що партнерство як форма діяльності пов'язане і з роллю консультанта, і тьютора, і посередника, виконуючи, таким чином, роль інтегратора.

Розглянуті форми взаємодії передбачають різні типи організації соціальних стосунків. При таких формах, як консультування і тьюторство, домінує парний тип стосунків «викладач – студент». Особливість партнерства полягає в тому, що воно поширюється на всі типи соціальних взаємовідносин: «викладач – студент», «викладач – група», «викладач – аудиторія», «викладач – адміністрація – студент».

Співвідношення активності викладача і студента при вирішенні освітніх завдань є основним критерієм цієї типології форм. Міра активності студента зростає відповідно до послідовності розглянутих форм: персоніфіковане посередництво – тьюторство – консультування – партнерство. Партнерство не формується в опозиції до інших форм взаємодії, але домінує серед них, вміщуючи в себе особливості кожної. Воно передбачає активну позицію студента, що дозволяє йому реалізувати індивідуально-особистісний розвиток, віддає «прерогативу судження про достовірність і необхідність знань самому студентові» [6], тому здатне посилити можливості механізмів саморозвитку особистості.

Основна відмінність партнерства – це неприйнятність авторитарної позиції, домінування однієї позиції над іншою. У межах партнерської взаємодії як компромісної форми формуються взаємовідносини рівнозначних, демократично налаштованих партнерів з рівною, але різною участю в проектуванні, організації і здійсненні діяльності, що веде до їх особистісного розвитку. На наш погляд, істотна відмінність форми, що розглядається нами, полягає в тому, що вона не лише включає в себе розподіл права вибору між викладачем і студентом, але і передбачає персональну відповідальність за цей вибір. При рішенні конкретних найближчих завдань партнери виграють або програють, але стратегічно тільки виграють. Партнерство, у зв'язку з цим, має ширший спектр стратегій співпраці, який дозволяє організувати збалансовані взаємовідносини.

Таким чином, партнерство як інноваційна форма взаємодії значно трансформує процес навчання, кардинально змінюючи діяльність основних суб'єктів освіти: акцент робиться на «Я – участь» з боку студента і на особистісне сприяння з боку викладача з метою коригування і стимулювання діяльності студента. Це відбувається завдяки перегляду ролі викладача в навчальному процесі і визначенню його як партнера в навчанні, що поділяє зі студентами право здійснювати вибір. При цьому істотно змінюються функції викладача. Як партнер з навчання він: сприяє зміні мотивації навчання, ініціює рефлексію студента, стимулює його активність, координує взаємодію «студент – студент», допомагає в самостійному пошуку необхідної інформації, неформально співпрацює зі студентами, співпереживає їм в успіхах і невдачах, вчиться разом з ними, заохочує їх до самооцінки власних досягнень і результатів, працює у позиції фасилітатора.

Ефективне партнерство передбачає зміну і ролі студента. Він повинен вчитися бути менш залежним від викладача у виборі того, що, як і де вчити, прагнути досягати розуміння з викладачем, розвивати здатність до співпраці. Такий зустрічний рух з боку студентів певною мірою залежить від їх рівня особистісної, моральної зрілості, ціннісних орієнтацій.

Основу партнерських взаємовідносин складають принципи рівності, добровільності, рівнозначності, взаємодоповнюваності учасників освітнього процесу, завдяки яким партнерство сприяє руйнуванню стереотипів педагогічного мислення у сфері стосунків «викладач – студент».

Зміст освіти є вибудовуванням взаємовідносин суб'єктів у проблемній діяльності з метою особистісного розвитку. Їх минулий суб'єктний досвід може бути різним, ситуація ж освіти формально зрівнює його, оскільки ставить і викладача, і студента в умови спільного пошуку, вільного вибору можливого життєвого шляху і ухвалення життєво важливих рішень. Такій ситуації, орієнтованій на перспективу особистісного розвитку, краще всього відповідають стосунки кооперації і взаємодії. У цьому полягає суть принципу рівності у взаємовідносинах партнерства.

Інший важливий принцип – добровільність – реалізується в набутті особистісних сенсів у діяльності і у взаємодії (орієнтованих на особистісний розвиток) і спрямованості особистісного потенціалу кожного партнера на реалізацію спільно знайдених сенсів. Добровільність означає тут свідомий, максимально продуктивний і безкорисливий внесок партнера у загальну діяльність.

Суть принципу рівнозначності реалізується в таких характеристиках «значущого іншого» (А. Петровський), як референтність, атракція, особистісний статус, що в умовах партнерства мають рівновеликі показники. При цьому маються на увазі не вузькоіндивідуальні характеристики (характер, інтереси, темперамент), а власне особистісні прояви.

І, нарешті, принцип взаємодоповнюваності спирається на навчальний процес як взаємне навчання, взаємний вплив відносин «викладання – навчання». У цих умовах і викладач, і студент діляться своїми знаннями, кожен з них має право бути то тим, кого вчать, то тим, хто вчить, має можливість «відкривати нові зрізи предмета», що вивчається, передавати їх один одному.

Таким чином, ми потрактуємо партнерство як взаємовідносини, організовані в процесі спільної діяльності з досягнення спільних цілей на принципах рівності, добровільності, рівнозначності і взаємодоповнюваності учасників освітнього процесу.

Ціннісні орієнтири партнерства базуються на взаємозв'язку двох складових – духовно-морального і прагматичного потенціалів процесу взаємодії викладача і студента. Ці аспекти визначають дві мети партнерства: сприяти саморозвитку і професійному самовизначенню і забезпечити високий рівень професійної підготовки майбутніх фахівців.

Література

1. Галузьяк В. М. Образовательная среда как фактор личностного развития будущих учителей / В. М. Галузьяк // Актуальные проблемы педагогической теории и практики: материалы международной научной конференции / под общей ред. проф. О.И. Кирикова; проф. Н.И.Сметанского. – Москва: Наука: информ; Воронеж: Воронежский государственный педагогический университет, 2013. – С. 26-36.
2. Галузьяк В. М. Основні характеристики ефективного стилю педагогічного спілкування / В. М. Галузьяк // Наукові записки.– Випуск 32. Частина II. Серія: Педагогічні науки.– Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001.– С.30-34.
3. Галузьяк В. М. Підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно зорієнтованого підходу / В. М. Галузьяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 42. Частина 2. – Вінниця, 2014. – С. 162-169.
4. Грішкова О.А. Парадигма діалогічності в сучасному мисленні / О.А. Грішкова. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
6. Коханова О.П. Партнерство як фактор соціалізації особистості / О.П. Коханова // Педагогічний процес: Теорія і практика. – К.: Либідь, 2013. – 204 с.
7. Лазарев В.С. Педагогическая инноватика: объект, предмет и основные понятия / В.С. Лазарев, Б.П. Мартиросян // Педагогика. – 2004. – №4. – С.11-21.
8. Молоченко В.В. Забезпечення діалогічного характеру навчальної взаємодії зі студентами як умова формування готовності до партнерської взаємодії / В.В. Молоченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Вип. 42. – Вінниця: Нілан ЛТД, 2014. – С. 227-231.
9. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навчальний посібник / за ред. І.Л. Холковської. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 144 с.
10. Стадник В.В. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К.: Академвидав, 2006. – 280 с.
11. Старовойтенко Н.В. До проблеми педагогічної комунікативної взаємодії викладача зі студентами в умовах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу / Н.В. Старовойтенко, О.П. Лещинський, Т.М. Рига // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка», Вип. 27.– С.141-144.
12. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 472 с.

13. Хуторской А.В. Педагогическая инновация: учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по педагогической специальности / А.В. Хуторской. – Москва: Академия, 2008. – 256 с.
14. Юрченко В.І. Оцінні ставлення в педагогічній взаємодії / В.І. Юрченко // Освіта і управління. – 1998. – №4. – С. 91-98.
15. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н.Р. Юсуфбекова. – М.: НИИ теории и истории педагогики, 1991. – 91 с.

References

1. Haluziak V. M. Obrazovatelnaia sreda kak faktor lychnostnogo razvytiya budushchikh uchytel'ei / V. M. Haluziak // Aktualnye problemy pedahohicheskoi teoryi y praktyki: materyaly mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsyy / pod obshchei red. prof. O.Y. Kyrykova; prof. N.Y.Smetanskoho. – Moskva: Nauka: ynform; Voronezh: Voronezhskiy hosudarstvennyy pedahohicheskyy unyversytet, 2013. – S. 26-36.
2. Haluziak V. M. Osnovni kharakterystyky efektyvnogo styliu pedahohichnoho spilkuvannia / V. M. Haluziak // Naukovi zapysky. – Vypusk 32. Chastyna II. Serii: Pedahohichni nauky. – Kirovohrad: RVTs KDPU im. V.Vynnychenka, 2001. – S.30-34.
3. Haluziak V. M. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv u konteksti osobystisno zoriientovanoho pidkhotu / V. M. Haluziak // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho unyversytetu imeni M.Kotsiubynskoho. Serii: «Pedahohika i psykhologhiia». Vypusk 42. Chastyna 2. – Vinnytsia, 2014. – S. 162-169.
4. Hrishkova O.A. Paradyhma dialohichnosti v suchasnomu myslenni / O.A. Hrishkova. – K.: Znannia, 2004. – 535 s.
5. Dychkivska I.M. Innovatsiini pedahohichni tekhnologii: Navchalnyi posibnyk / I.M. Dychkivska. – K.: Akademvydav, 2004. – 352 s.
6. Kokhanova O.P. Partnerstvo yak faktor sotsializatsii osobystosti / O.P. Kokhanova // Pedahohichni protses: Teoriia i praktyka. – K.: Lybid, 2013. – 204 s.
7. Lazarev V.S. Pedagogicheskaya innovatika: ob'ekt, predmet i osnovnye ponyatiya / N.S. Lazarev, B.P. Martirosyan // Pedagogika. – 2004. – №4. – S.11-21.
8. Molochenko V.V. Zabezpechennia dialohichnoho kharakteru navchalnoi vzaiemodii zi studentamy yak umova formuvannia hotovnosti do partnerskoi vzaiemodii / V.V. Molochenko // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho unyversytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykhologhiia: Zb. nauk. prats. – Vyp. 42. – Vinnytsia: Nilan LTD, 2014. – S. 227-231.
9. Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: navchalnyi posibnyk / za red. I.L. Kholkovskoi. – Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 2017. – 144 s.
10. Stadnyk V.V. Innovatsiinyi menedzhment: Navchalnyi posibnyk / V.V. Stadnyk, M.A. Yokhna. – K.: Akademvydav, 2006. – 280 s.
11. Starovoitenko N.V. Do problemy pedahohichnoi komunikativnoi vzaiemodii vykladacha zi studentamy v umovakh navchalno-vykhovnoho protsesu vyshchoho navchalnoho zakladu / N.V. Starovoitenko, O.P. Leshchynskiy, T.M. Ryha // Naukovi zapysky Natsionalnoho unyversytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Psykhologhiia i pedahohika», Vyp. 27. – S.141-144.
12. Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura: monohrafiia / Za red. V.H. Kremen'ia. – K.: Pedahohichna dumka. – 2008. – 472 s.
13. Hutorskoj A.V. Pedagogicheskaya innovaciya: uchebnoe posobie dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedenij, obuchayushchihsya po pedagogicheskoi special'nosti / A.V. Hutorskoj. – Moskva: Akademiya, 2008. – 256 s.
14. Yurchenko V.I. Otsinni stavleniia v pedahohichnii vzaiemodii / V.I. Yurchenko // Osvita i upravlinnia. – 1998. – №4. – S. 91-98.
15. Yusufbekova N.R. Obshchie osnovy pedagogicheskoi innovatiki. Opyt razrabotki teorii innovatsionnykh processov v obrazovanii / N.R. Yusufbekova. – M.: NII teorii i istorii pedagogiki, 1991. – 91 s.

УДК 378.1:37.034

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В. І. Шахов

orcid.org/0000-0003-1535-2802

Професійна готовність майбутнього фахівця як складне особистісно-професійне утворення тісно пов'язане з його професійною самосвідомістю. Останню найчастіше визначають як процес пізнання себе, формування уявлень щодо себе, вироблення ставлення до себе і саморегуляції в системі професійної діяльності, спілкування в системі власної особистості.